

Prof. zw. dr hab. Elżbieta Rudnicka-Fira
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
Instytut Filologii Polskiej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków
e-mail: elzbieta.rudnicka-fira@up.krakow.pl

Kraków, 5 lutego 2021 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Sabiny Jakubowskiej

***pt. Zmienność imiennictwa w polskich środowiskach lokalnych na przykładzie
rzymskokatolickiej parafii Jadowniki (Podgórze) w Małopolsce w latach 1784-2005***

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Sabiny Jakubowskiej to ambitne, obszernie (liczące 604 strony wydruku komputerowego) i wnikliwe studium o istotnych walorach poznawczych, poświęcone imiennictwu (w jego różnych przejawach) w polskim środowisku lokalnym – Jadownikach, w kontekście wybranych (dostępnych opracowań imiennictwa) innych środowisk lokalnych. Jak twierdzi autorka, nie da się „zastosować analogii wszystkich możliwych przebadanych polskich środowisk lokalnych ze względu na obszerność materiału antroponimicznego oraz jego stały przyrost”(s.7). Ponadto, badania nie zawsze dotyczą tych samych, porównywalnych odcinków czasowych oraz podobnych (ilościowo) grup populacji, stąd wnioski nie zawsze są jednoznaczne, mogą mieć jedynie charakter umowny, przybliżony.

Wydaje mi się zatem, że tytuł rozprawy jest za szeroki, można by go doprecyzować, aby bardziej adekwatnie oddawał treści zawarte w pracy - przeprowadzone tu bowiem szczegółowe, wielostronne analizy materiału antroponimicznego, występującego w wielowiekowej przestrzeni historycznej, dotyczą głównie jednego środowiska lokalnego - Jadownik, a dane z innych środowisk lokalnych (nie zawsze jednoznaczne, o czym już wyżej wspominałam), służą tylko jako tło porównawcze (por. też s.5).

Ze względu na wieloaspektowy sposób analizy i interpretacji materiału (poszczególnych jednostek antroponimicznych), praca ma charakter interdyscyplinarny – sytuuje się bowiem na pograniczu onomastyki (głównie antroponimii), antropologii kultury i etnografii, historii, genealogii, socjologii, wpisuje się też w nurt badań regionalnych.

W tym obszernym, samodzielnym, w sposób niezwykle szczegółowy przedstawionym opracowaniu, doktorantka dokonuje niejako próby rekonstrukcji językowo - kulturowego obrazu badanego środowiska lokalnego i jego mieszkańców (na przestrzeni wielowiekowej historii), utrwalonego w nadawanych imionach i ich motywacji. Nie są to zatem analizy przeprowadzone jak w tradycyjnych opracowaniach onomastycznych, nie chodzi tu tyle o analizę formalną lub semantyczną, lecz o uwypuklenie związków, jakie zachodzą między językiem a kulturą, historią, mentalnością, wyznawanymi wartościami, religią, obyczajami itp. mieszkańców badanego terenu – i taki właśnie sposób interpretacji stanowi *novum* tej pracy.

Należy dodać, że analizy są pogłębione o dodatkowy materiał pozyskany bezpośrednio od informatorów (wywiady, ankiety) – są to ich spontaniczne, potoczne wypowiedzi, dotyczące głównie motywacji nadawanych imion (także refleksje w określonym kręgu kulturowym i przestrzeni historycznej), na których opierała się autorka w swoich analizach i interpretacjach.

Podstawę materiałową niniejszej pracy stanowią imiona wyekscerpowane z próby badawczej obejmującej ponad 20 tysięcy osób ochrzczonych (księgi chrztów) w parafii św. Prokopa w Jadownikach na przestrzeni 222 lat (1784 -2005). Jako materiał uzupełniający, a jednocześnie stanowiący tło porównawcze, doktorantka uwzględniła również imiona mieszkańców Jadownik z okresu wcześniejszego, o których były wzmianki w innych dostępnych dokumentach oraz dane pochodzące z czasów współczesnych, wykraczające poza przyjęty okres badawczy (lata 2006 - 2017). W swoich analizach i interpretacjach materiału wykorzystała ponadto ankiety i wywiady (o czym już wyżej wspominałam) przeprowadzone wśród mieszkańców Jadownik, które poszerzały wiedzę nie tylko o motywacji wyboru imienia, ale także pogłębiały informacje o przekonaniach i stereotypach związanych z imiennictwem w ogóle (zob. cz. II, rozdz. 8).

Pani mgr Sabina Jakubowska dzieli zawartość swej pracy na *Wstęp*, trzy zasadnicze części, z których każda liczy kilka rozdziałów (dziwna jest ich numeracja – dlaczego nie są numerowane oddzielnie w każdej części?) zawierających wiele podrozdziałów, podpunktów; po nich występują *Wnioski końcowe*, następnie *Aneks* (zawierający słownik imion), *Bibliografia* i *Spis tabel*.

We *Wstępie* autorka przybliżyą podjętą w pracy problematykę, ogólnie ją charakteryzując, wskazuje na jej wielowymiarową specyfikę wymagającą interdyscyplinarnych

wielokierunkowych, żmudnych badań. Przedstawia zasadnicze cele i zakres rozprawy, wskazuje też źródła materiału oraz podaje krótki zarys specyfiki terenu, z którego one pochodzą (dokładnie omawia te kwestie w części II). Ważną część stanowią tu uwagi metodologiczne – szkoda jednak, że nie są one wyraźnie sprecyzowane i wyeksponowane w osobnym akapicie (zacierają się w kontekście innych wywodów!), a ponadto nie wspomniano tu o metodzie statystycznej, która jest bardzo istotnym narzędziem badań w tej pracy, a także o innych (mających zastosowanie w tej dysertacji).

W części pierwszej o charakterze teoretycznym (liczącej 7 rozdziałów i wiele podrozdziałów), doktorantka koncentruje się na imionach w kontekście języka i kultury, zwraca uwagę na przemiany w kształtowaniu się imienia w ciągu wieków, na antropologiczną interpretację obyczajów kształtujących motywację wyboru imion w przeszłości i czasach obecnych itp.

Część druga i trzecia (składające się również z kilku rozdziałów i podrozdziałów) mają charakter analityczny, dotyczą badań, analiz imiennictwa Jadownik na tle innych środowisk lokalnych. Antroponimię Jadownik i jej zmienność chronologiczną (w kontekście porównawczym innych środowisk lokalnych) prezentuje część druga, natomiast część trzecia poświęcona jest głównie motywacji wyboru imion, ukazanej w bardzo szerokiej perspektywie, zarówno czasowej, przestrzennej, jak i indywidualnych potrzeb i emocji, co jest niezwykle cenne w rozpoznaniu środowiska lokalnego, jego kultury, obyczajów, mentalności, wyznawanych wartości itp. na przestrzeni dziejów.

Części o charakterze opisowym zamykają obszernie uwagi i wnioski końcowe, które stanowią skrupulatne podsumowanie wyników badań, a jednocześnie udowadniają postawioną przez doktorantkę tezę, że „imiona odzwierciedlają najważniejsze wartości danej kultury i związanego z nią społeczeństwa” (s.516).

Do pracy został dołączony aneks, który zawiera *Słownik etymologiczno-motywacyjny* imion nadanych w Jadownikach w badanym okresie, ukazujący nie tylko etymologię poszczególnych imion, ich wielostronną, drobiazgową wręcz motywację, ale także frekwencję w różnych odcinkach czasowych, wskazując tym samym na ich zmienność, popularność bądź oryginalność (kilka uwag dotyczących tej części rozprawy przedstawię dalej).

Pracę kończy obszerna *Bibliografia* oraz *Spis tabel*, natomiast *Inspiracje* i *Wywiady* (ten tytuł należałoby wyjaśnić!) nie zostały ujęte w *Spisie treści* – dlaczego?

Na pochwałę zasługuje dbałość o prezentację zgromadzonej na potrzeby pracy bazy materiałowej oraz wnikliwość interpretacji. Doktorantka wykazuje wiele inwencji i

samodzielności w swoich analizach, przedstawiając różne stanowiska badaczy w danej kwestii, porównując wyniki ich badań z własnym materiałem. Wykazuje dużą wrażliwość na problemy natury pragmatycznej, wynikające z bezpośrednich opinii konkretnych informatorów (ankiety, wywiady), zwłaszcza w kwestii motywacji imion - uwarunkowań historycznych i obyczajowych, religijnych i in.

Warto podkreślić, że korzystanie z lingwistyki kwantytatywnej podnosi walor pracy - otwiera to bowiem szerokie perspektywy dla prowadzonych badań, obiektywizując je, ukonkretniając, dając mocne podstawy do studiów kontrastywnych – przy porównywaniu jednostek antropomicznych (także w kontekście ich motywacji) w różnych środowiskach lokalnych na osi czasu, jak również w jednorodnej płaszczyźnie czasowej.

Z literatury autorka korzysta w sposób raczej wybiórczy, kładąc nacisk na te problemy, które w zasadzie wiążą się w sposób (choć nie zawsze) bezpośredni z interpretacją własnego materiału. Doktorantka chciała za dużo pokazać. Maksymalistyczna postawa wprowadza jednak pewien chaos, nadmiar, zaciera w pewnym sensie klarowność realizacji własnych pomysłów, uniemożliwia ogarnięcie całości. Niewątpliwie, szeroki ogląd problemu w pracy naukowej to rzecz w najwyższym stopniu chwalebna, rzecz w tym, że maksymalistyczną praktyką doktorantka osłabiła nieco nadrzędny cel pracy – zmienność imiennictwa w badanym środowisku (Jadownikach) na tle innych polskich środowisk lokalnych nieco się zatarła, nie jest tak wyrazista, ale to jest spojrzenie językoznawcy! Wy tłumaczeniem takiego podejścia do tematu może być z pewnością przygotowanie merytoryczne i nabyta wiedza pani mgr Sabiny Jakubowskiej, wynikająca z ukończonego kierunku studiów, stąd też tak rozbudowany, wieloaspektowy, interdyscyplinarny charakter rozprawy.

Pod względem technicznym recenzowana praca jest staranna. Poruszanie się po bardzo obszernym tekście ułatwiają szczegółowo oznaczane i nazywane wewnątrznie fragmenty rozdziałów i części tych rozdziałów (niekiedy wręcz za drobiazgowo – niektóre o bardzo podobnej treści można byłoby połączyć!). Walorem pracy są liczne tabelki przedstawiające dane frekwencyjne (zestawienia liczbowe, procentowe), które w znacznym stopniu przybliżają analizowane problemy.

Praca jest napisana poprawną polszczyzną, dobrym stylem naukowym. Zdarzają się jednak pewne uchybienia formalne, jak np. nielogiczne sformułowania, błędy stylistyczne, gramatyczne czy usterki interpunkcyjne – podaję tylko niektóre, np. na str. 16, 22, 25, 26, 30, 52, 54, 58, 69, 176, 182, 183, 204, 236, 302, 303, 383,396, 441, 459,468, 529 i in.

Jak wynika z przytoczonego wyżej omówienia, moja recenzja ma jednoznacznie pozytywny wydźwięk. Nasuwają się jednak pewne refleksje, uwagi krytyczne czy dyskusyjne, czasem pewne zastrzeżenia i pomysły o możliwościach innego rozwiązania problemu lub jego uzupełnienia.

Wcześniej zaznaczyłam już pewne swoje uwagi, do których nie będę wracać. Chciałabym się jednak odnieść do niektórych kwestii budzących zastrzeżenia i wymagających pewnej refleksji, może innego spojrzenia, a niekiedy także korekty.

Wydaje mi się, że tytuł rozdziału "Imiona obecne w różnych gałęziach nauki" nie zawsze odpowiada przedstawianym w nim treściom, np. jak się ma do tego podtytuł: „Rozwój onomastyki” czy „Badania derywacji hipokorystycznej...”, „Antroponimia frekwencyjna”, „Onomastyka jako nauka pomocnicza” i inne – jest tu pewien chaos i niekonsekwencja.

Dlaczego doktorantka używa innej formy nazwiska znanej badaczki, onomastki Aleksandry Cieślikowej – Cieślik? Przecież w literaturze naukowej występuje forma Cieslikowa! (s. 15 i inne).

Czy W. Taszycki, K. Rymut, A. Cieślikowa, Reczek zajmowali się onomastyką literacką? – brak przytoczenia ew. odpowiednich pozycji (s. 18).

Pisząc o badaniach antroponimii regionalnej nie podano żadnych opracowań, to wywód nienaukowy!(s.19).

Zastanawiają stosowane w pracy sformułowania terminologiczne typu: antroponimika porównawcza (s.16), antroponimia frekwencyjna (s.20), polinomia (s. 45 i in.), antroponimia socjolingwistyczna(s.23) czy antroponimiczna socjolingwistyka (s. 24), kompozycje polinomiczne (s. 466) i inne – chaos terminologiczny! – brak takiej terminologii w naukowej literaturze onomastycznej, należałoby to zweryfikować!

W wielu miejscach pracy, autorka powołując się na badaczy zajmujących się danym zagadnieniem, nie podaje konkretnych opracowań, źródeł dotyczących omawianego problemu (brak przypisów, odsyłaczy)!, por. np.s.15, 16, 17,18, 21, 28 i in.

Zastanawiam się, czy jest sens podawać bibliografię z podziałem na różne działy, np. „Opracowania dotyczące regionu” czy „Opracowania zagadnień antroponimicznych, historycznych, językowych i antropologicznych” i in. Przedstawione tam pozycje nie zawsze (i nie tylko) uwzględniają zawartą w tytule problematykę! – często ich treści się nakładają. Czy nie lepiej zatem przedstawić bibliografię w porządku alfabetycznym, co byłoby znacznym ułatwieniem dla czytelnika, a słowniki i encyklopedie wymienić oddzielnie?

Brak w *Bibliografii* niektórych pozycji, o których jest mowa w tekście, np. Tadeusz Milewski, *Zarys językoznawstwa ogólnego...* (s.16), K. Rymut, *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych...*(s.21) i in.

Niejasne są sformułowania na s. 23. - czy autorka uważa, że prace J. Bubaka, J. Grzeni, H. Frosa SJ i F. Sowy to popularno-naukowe kompendia?

Brak wyjaśnienia do tab.59 (s.286) – dlaczego podaje się tu dane z Wilna i Łużyc, zwłaszcza że Łużyce obejmują lata 1945-1995, a imiona brzmią obco.

Przytaczając dane porównawcze z różnych regionów, należałoby dokładnie objaśnić na jakiej zasadzie są one porównywalne z danymi z badanego regionu – Jadownik (przy różnych liczebnie populacjach porównywalne mogą być jedynie dane procentowe, a nie liczby bezwzględne, chyba że pokazuje się ich obecność w pierwszej dziesiątce listy rangowej – ale to należy wyjaśnić!, zob. m. in. tabele *Antroponimia Jadownik w kontekście innych środowisk lokalnych (...)* w różnych odcinkach czasowych oraz s.299 i in.).

Zastanawiam się, dlaczego przydomki hagionimiczne są tu podane jako oddzielne imiona (zob. np. tab. 29, 205 i in.), np. *Kanty, Nepomucen, Chryzostom* itp.- czy funkcjonują samodzielnie, czy w połączeniu z odpowiednimi imionami, jak np. *Jan Chryzostom* czy *Jan Kanty*?

Pisząc o imionach dzieci nieślubnych (rozdz.17, s.367 – 386) można było wykorzystać (do porównania) artykuł S. Koziary i E. Rudnickiej-Firy *Imiona chrzestne dzieci nieślubnych (...)* z 2010 r., tym bardziej, że jest zamieszczony w *Bibliografii*.

Jak już wspominałam wyżej, na pochwałę zasługuje *Słownik etymologiczno-motywacyjny* imion używanych w Jadownikach, zamieszczony w Aneksie; bardzo skrupulatny, wyczerpujący, opierający się na wynikach badań przeprowadzonych w pracy, ukazujący dane imię (jako pierwsze, drugie lub następne) w szerokim spektrum czasowym, jego wszechstronną motywację, frekwencję w różnych odcinkach czasowych w szerokiej perspektywie kulturowej, historycznej i socjologicznej itp.

Autorka pokazuje też (i słusznie) pochodzenie imienia, jego etymologię – brak tu jednak powołania się na konkretną literaturę, co w danym przypadku jest niezwykle istotne dla uwiarygodnienia wyводу.

Ponadto, zauważa się brak konsekwencji przy omawianiu imion żeńskich pochodzących bezpośrednio od odpowiednich męskich (o czym była też mowa w rozprawie). W niektórych przypadkach słusznie autorka podaje, że np. *Augustyna* – „kobieca forma imienia Augustyn”, *Antonina* – „(...)utworzone od męskiego imienia Antoni...”, czy *Franciszka* – „kobieca forma imienia Franciszek” itp. , ale przy wielu innych, podobnych imionach już tej

formy nie przytacza, np. przy imieniu *Adolfina* nie podaje, że pochodzi ono bezpośrednio od imienia męskiego *Adolf*, podobnie przy *Albina*, że od *Albin*, *Aleksandra* - od *Aleksander*, czy *Stanisława* od *Stanisław* i wielu innych (mimo, że formy męskie tych imion znajdują się w *Słowniku*).

Jak wynika z zaprezentowanego wyżej omówienia i zarazem uwag dyskusyjnych, mamy do czynienia z pracą rzetelną, cechującą się ogromną wnikliwością i dojrzałością w referowaniu własnych przemyśleń i wielostronnej interpretacji obszernego materiału w bardzo szerokiej perspektywie czasowej, z podziałem na krótsze odcinki czasowe, motywowane zmianami historycznymi. Pokazano imiona kontynuowane, tradycyjne i pojawiające się nowe, z uwzględnieniem wszechstronnych motywacji obligowanych historią, obyczajowością, religią, wyznawanymi wartościami itp., w perspektywie porównawczej z innymi regionami kraju.

Jest to opracowanie cenne i przydatne nie tylko dla badanego, niewielkiego środowiska lokalnego – Jadownik, jego historii i kultury, ale wpisuje się także w nurt szerszych badań regionalnych oraz innych dyscyplin naukowych - jak antroponimii (zwłaszcza historycznej), socjologii, antropologii kultury, etnografii, genealogii i in.

Wymienione wyżej niedociągnięcia, błędy i pomyłki, poczynione dla dobra pracy, dotyczą przeważnie kwestii szczegółowych, nie umniejszają jej wartości, wynikają z niewielkiego przecież doświadczenia naukowego młodej badaczki, a przede wszystkim z dużej objętości, różnorodności i złożoności materiału badawczego, jak również z jego wieloaspektowej interpretacji, i z łatwością dadzą się skorygować.

Stwierdzam, że przedstawiona mi do oceny dysertacja w pełni spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie mgr Sabiny Jakubowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 5 lutego 2021 roku

Elżbieta Rudnicka-Fira